

**Αξιολόγηση της συμμετοχικής διαδικασίας σχεδιασμού,
οργάνωσης και λειτουργίας του Προγράμματος του
Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. Μια κριτική
προσέγγιση σύμφωνα με τις απόψεις των Διευθυντών και
Υποδιευθυντών ή υπευθύνων των σχολείων της
Περιφέρειας Πειραιά**

Λουκέρης Διονύσιος

Πάρεδρος Π.Ι.

Σταματοπούλου Ελένη

Υποδιευθύντρια 2ου Δ.Σ. Παπάγου

Αλβέρτης Νικόλαος

Εκπαιδευτικός ΠΕ 19

1. Εισαγωγή

Στη σύγχρονη, παγκοσμιοποιημένη κοινωνία μας το σχολείο παραμένει ένας από τους σημαντικότερους θεσμούς κοινωνικοποίησης του μαθητή (Δανασσίης-Αφεντάκης, 1992: 237). Παράλληλα η μορφή της οικογένειας –ως άλλου σημαντικού παράγοντα κοινωνικοποίησης του μαθητή– διαμορφώνεται ανάλογα με τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην εκάστοτε χρονική περίοδο (Κρουσταλλάκης, 1993: 67). Οι σημερινές κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, όπως διαμορφώνονται, συμβάλλουν σε μια διαφοροποίηση του ρόλου και της δομής της οικογένειας και, κατά συνέπεια, των υποχρεώσεων των μελών της (Νόβα-Καλτσούνη, 2000) με αποτέλεσμα να υστερεί σε πολλές περιπτώσεις (η οικογένεια) όσον αφορά τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών σε σύγκριση με το παρελθόν. Με έρεισμα τη συγκεκριμένη ανάγκη το σύγχρονο σχολείο οφείλει να ανταποκριθεί στην παρούσα περίσταση και να προσφέρει στο παιδί δυνατότητες που δεν προσέφερε προηγουμένως. Είναι αυτονόητο ότι με αυτό τον τρόπο αποπειράται να συμβάλει στην παροχή ανάλογων παιδαγωγικών και εκπαιδευτικών εμπειριών αναπληρώνοντας το έλλειμμα των δυνατοτήτων της οικογένειας, στο βαθμό, βέβαια, που αυτό είναι εφικτό (Βρεττός, 2003: 25). Στην προβληματική αυτή η καθιέρωση του θεσμού του Ολοήμερου Σχολείου αποτελεί πρόταση «εναλλακτικής φύσης», όπου από ερευνητικά δεδομένα πι-

στοποιείται επιπλέον η αποτελεσματικότητα των όρων που προσλαμβάνονται ως σταθερές (Elicker & Mathur, 1997: 23-5) για την επίτευξη του κλασικού σκοπού της Αγωγής και, συνεπώς, της ομαλής ένταξης του αναπτυσσόμενου ανθρώπου στον κοινωνικό περίγυρο (Δαναοσής-Αφεντάκης, 1992: 232).

2. Θεωρητικό πλαίσιο

Τι εννοούμε, αλήθεια, με τον όρο «Ολοήμερο Σχολείο»; Ο όρος στη διεθνή εκπαιδευτική πρακτική και βιβλιογραφία φαίνεται να είναι αρκετά γενικός και ασαφής (Βρεττός, 2002). Πρόκειται για σχολεία με διευρυμένο ωράριο λειτουργίας, όπου παρατηρείται μια τάση αποσχολιοποίησης του απογευματινού χρόνου των μαθητών, αφού παρέχονται εμπλουτισμένα προγράμματα δημιουργικής απασχόλησης με ποικιλία αθλητικών, ψυχαγωγικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων (Πυργιωτάκης, 2002).

Στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία ο θεσμός του Ολοήμερου Σχολείου είναι νέος. Αποτελεί ένα θεμελιώδη παράγοντα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και τη σοβαρότερη, ίσως, εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής του Κοινωνικού Κράτους Πρόνοιας. Από το 1997 τα πρώτα Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου με προαιρετικό απογευματινό πρόγραμμα, ένα δάσκαλο ανά τμήμα, «ελαστικό» ωράριο¹ (Φ13.1/767/Γ1/884/3-9-1998 και Φ13.1/717/Γ1/742/21-9-1999), όπως και τα 28 Πιλοτικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία προσέφεραν πλούσιες εμπειρίες και ερευνητικά δεδομένα για παιδαγωγικά συμπεράσματα. Με βάση αυτά τα συμπεράσματα διευρύνθηκε ο θεσμός του Ολοήμερου Σχολείου, ώστε σήμερα να λειτουργούν πάνω από 5.000 Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία και Νηπιαγωγεία (Αγιάννογλου, 2003).

Ο σκοπός και το περιεχόμενο των προγραμμάτων των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων σήμερα προσδιορίζεται κυρίως από υπουργικές αποφάσεις και εγκυκλίους (Φ/50/76/121153/Γ1/13-11-02, Φ.50/57/26650/Γ1/17-3-03, Φ.50/58/26861/Γ1/17-3-2003, Φ. 50/132/90416/Γ1/28-8-2003). Συγκεκριμένα, οι βασικές κατευθύνσεις του προγράμματος είναι:

α. Η εμπέδωση των γνώσεων και δεξιοτήτων που διδάσκονται οι μαθητές στο πρωινό πρόγραμμα (μελέτη, πρόσθετες διδακτικές παρεμβάσεις στη Γλώσσα και τα Μαθηματικά, ενισχυτική διδασκαλία, εξατομικευμένα προγράμματα από τους δασκάλους των απογευματινών τμημάτων) και

β. ο εμπλουτισμός του πρωινού προγράμματος με επιπλέον διδακτικά αντι-

1. Φ13.1/767/Γ1/884/3-9-1998 και Φ13.1/717/Γ1/742/21-9-1999 Υπ. Αποφάσεις Τα δύο πρώτα χρόνια εφαρμογής του νέου θεσμού η ώρα αποχώρησης από την απογευματινή ζώνη ήταν «υποχρεωτική» και «απαράβατη», και κυμαινόταν από τις 3.30 ως τις 4.00, ανάλογα με το ωράριο λειτουργίας του σχολείου. Οι γονείς, όμως, οι οποίοι δεν είχαν πειστεί για τη σωστή λειτουργία των σχολείων και ενδιαφέρονταν μόνο για τη «φύλαξη» των παιδιών τους αντιδρούσαν έντονα. Το 2000, οπότε είχε γενικευτεί ο θεσμός, το Υπ. Παιδείας αναγκάστηκε να υποχωρήσει και να επιτρέψει την πρόωγη αποχώρηση των μαθητών στις 14.30 - 14.45 (Υπ. Απόφ. Φ13.1/897/Γ1/694/6-9-2000).

κείμενα ιδιαίτερης σπουδαιότητας από πολιτιστική και κοινωνική σκοπιά, σύμφωνα με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών (Αγγλική Γλώσσα, Αθλητισμός, Μουσική, Χορός, Θεατρική Αγωγή, Εικαστικά, Νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση) από εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων.

Έμφαση, για την επιτυχή εφαρμογή του εμπλουτισμένου προγράμματος, δίνεται στις εναλλακτικές διδακτικές προσεγγίσεις ομαδοσυνεργατικής, διεπιστημονικής, βιοματικής μορφής καθώς και στην ανάληψη καινοτόμων δράσεων και προγραμμάτων.

Σύμφωνα με τις παραπάνω εγκυκλίους και υπουργικές αποφάσεις, θεωρούνται επίσης απαραίτητες προϋποθέσεις η κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή των σχολείων, η οποία υποστηρίζεται με σχετική χρηματοδότηση, όπως και η στενή συνεργασία των εκπαιδευτικών του πρωινού προγράμματος και της απογευματινής ζώνης και των σχολικών μονάδων με τη διοικητική και επιστημονική αρχή, τους Συλλόγους Γονέων και την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Στο νέο σχολείο η *άκαμπτη* τάξη του παρελθόντος και ο παρωχημένος ρόλος του δασκάλου *μεταλαμπαδευτή* αλλάζουν ριζικά. Η χρήση πολλαπλών πηγών μάθησης (αίθουσες-εργαστήρια, νέες τεχνολογίες, Η/Υ, βιβλιοθήκες και πλούσιο εποπτικό υλικό διδασκαλίας) υποστηρίζουν το πρόγραμμα, ενεργοποιούν τους μαθητές με ευχάριστο τρόπο και αναδιοργανώνουν το σχολικό περιβάλλον, το οποίο καθίσταται πλέον πιο ευέλικτο και ελκυστικό (Τζάνη, 2001). Ο στόχος της μαθησιακής διαδικασίας μετατοπίζεται από το *τι* στο *πώς* της κατάκτησης ενός γνωστικού αντικειμένου. Η εκπαιδευτική διαδικασία εδώ είναι μια διάδραση μεταξύ του δασκάλου *εμπυχωτή* και των μαθητών: μια σχέση αλληλεπίδρασης με ακαθόριστα περιθώρια, με ευελιξία, συναισθηματική φρότιση, με στόχους όχι πάντα γνωστικούς, όπως είναι η ανάπτυξη πρωτοβουλίας, η ικανότητα συνεργασίας, ο σεβασμός στην ετερότητα, η λήψη αποφάσεων, η λύση προβλημάτων, η τεχνική μελέτη κ.ά. (Μπάκας et al., 2001). Βασικός συντελεστής, λοιπόν, στην υλοποίηση των παραπάνω στόχων είναι η *δημιουργία του απαραίτητου παιδαγωγικού κλίματος με την ανάπτυξη αρμονικών διαπροσωπικών σχέσεων στο σχολείο και την τάξη* (Ν. 1566).

Η φιλοσοφία του Ολοήμερου Σχολείου, όπως περιγράφεται, πηγάζει από την αναγκαιότητα της σύγχρονης κοινωνικής δυναμικής, που αναγνωρίζει την ευθύνη του κυρίαρχου ρόλου του σχολείου στην ομαλή ένταξη των αυριανών πολιτών στην κοινωνία και συνιστά την ουσιαστική μετεξέλιξη της δομής του εκπαιδευτικού μας συστήματος, αφού δεν αποβλέπει στη δημιουργία ενός δεύτερου, αυτόνομου απογευματινού σχολείου. Στοχεύει σε *μια ριζική αλλαγή του τρόπου με τον οποίο βλέπουμε και αντιλαμβανόμαστε το ρόλο του σύγχρονου σχολείου. Εισάγει νέο τρόπο οργάνωσης της σχολικής μονάδας και συνεπάγεται αλλαγή όσον αφορά τη διεύρυνση και ουσιαστικοποίηση του ρόλου και της προσφοράς των εκπαιδευτικών, αλλά και των προσδοκιών των μαθητών και των γονέων τους* (Φ/3447/91696/Γ1/2-9-03).

3. Σκοπός και μεθοδολογία της έρευνας

Ο βασικός προβληματισμός μας συνίσταται στο κατά πόσο το Ολοήμερο Σχολείο ανταποκρίνεται στον κοινωνικό και παιδαγωγικό του ρόλο. Βασική υπόθεση της έρευνάς μας αποτέλεσε, σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο, η εκτίμηση ότι στο Ολοήμερο Σχολείο αλλάζει ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του θεσμού του σχολείου γενικά, ώστε να επιτυγχάνεται στο μεγαλύτερο βαθμό η αξιοποίηση του απογευματινού χρόνου των μαθητών από παιδαγωγική άποψη.

Τα διερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν από την παραπάνω υπόθεση εστιάζονται αφενός στο αν συνεργάζεται το εκπαιδευτικό δυναμικό του σχολείου στο σχεδιασμό του προγράμματος και αφετέρου αν υιοθετήθηκαν εκ μέρους των εκπαιδευτικών και των μαθητών καινοτόμες δράσεις και μέθοδοι.²

Η αξιολόγηση των παραπάνω παραμέτρων έγινε μέσα από την έκφραση των απόψεων, των εμπειριών και των αντιλήψεων των Διευθυντών των Σχολείων και των Υποδιευθυντών ή υπευθύνων των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων της Περιφέρειας Πειραιά, όπως αυτή αποτυπώθηκε μέσα από σχετικό ερωτηματολόγιο.

Το ερωτηματολόγιο³ διαρθρώνεται σε αντίστοιχες ενότητες, οι οποίες και αποτελέσαν τη θεματολογία των διερευνητικών μας ερωτημάτων. Ειδικότερα, οι μεταβλητές που διερευνήθηκαν είναι:

- το φύλο
- η ηλικία
- η προϋπηρεσία
- το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών στο σχεδιασμό του προγράμματος
- η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στο σχεδιασμό του προγράμματος
- η δημιουργία ευχάριστου κλίματος
- η τόνωση των επαφών μεταξύ των εκπαιδευτικών
- η βελτίωση της σχέσης μεταξύ των εκπαιδευτικών της ίδιας ή διαφορετικής ειδικότητας
- ο περιορισμός των επαφών των εκπαιδευτικών
- η βελτίωση της σχέσης μεταξύ των μαθητών
- η συνεργασία μεταξύ των μαθητών
- οι σχέσεις του σχολείου με τους Συλλόγους Γονέων, με την Τοπική Αυτοδιο-

---

2. Σύμφωνα με τη Φ/3447/91696/Γ1/2-9-03 και τις προαναφερθείσες εγκυκλίους, ως βασικές επιμέρους συνιστώσες της επιτυχίας του θεσμού σχετικά με την αξιοποίηση του απογευματινού χρόνου των μαθητών μέσα από την αλλαγή του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας του σχολείου εκλαμβάνουμε τη συνεργασία των εκπαιδευτικών, το παιδαγωγικό κλίμα, την αξιοποίηση του εκπαιδευτικού δυναμικού, την πραγματοποίηση εκπαιδευτικών συναντήσεων, την υλικοτεχνική υποδομή κ.λπ., παραμέτρους που συσχετίσαμε με τα πεδία των ερωτημάτων μας.

3. Το ερωτηματολόγιο διαμορφώθηκε σύμφωνα με τα επιμέρους στοιχεία που συνιστούν την ευρύτερη σκοποθεσία του Ολοήμερου Σχολείου και άπτονται των παραπάνω παραμέτρων (ΥΠΕΠΘ, Ν. 2525/98 και προαναφερθείσες εγκυκλίους), το οποίο διαρθρώθηκε και εμπλουτίστηκε μετά τη συμπλήρωσή του από δείγμα σε πιλοτική βάση.

ηση και με την τοπική κοινωνία

- η αξιοποίηση του συνόλου του εκπαιδευτικού δυναμικού
- η συνεργασία των εκπαιδευτικών ανά τάξη και ανά αίθουσα
- η πραγματοποίηση επιστημονικών συναντήσεων εκπαιδευτικών και Σχολικών Συμβούλων
- η επιβάρυνση του ωραρίου των Διευθυντών – Υποδιευθυντών ή υπευθύνων του Ολοήμερου και των εκπαιδευτικών
- η εκδήλωση ενδιαφέροντος για ενδοσχολική επιμόρφωση και για νέες διδακτικές μεθόδους
- η επιμόρφωση των συμμετεχόντων
- η βελτίωση της αποτελεσματικότητας του σχολείου
- η ικανοποίηση των γονέων από τον εμπλουτισμό του προγράμματος με δημιουργικές δραστηριότητες και τη μελέτη
- η επάρκεια του χρόνου μελέτης των μαθητών για προετοιμασία μαθημάτων της επόμενης ημέρας
- η αποχώρηση των μαθητών
- οι νομοθετικές ασάφειες σχετικά με τις εφημερίες των εκπαιδευτικών, με τον ορισμό αρμοδιοτήτων των υπευθύνων του Ολοήμερου, με την επίβλεψη σίτισης των μαθητών και με τον ορισμό υπευθύνων των τάξεων / τμημάτων του Ολοήμερου
- η εφαρμογή νέων διδακτικών μεθόδων
- η υιοθέτηση ενισχυτικής και εξατομικευμένης διδασκαλίας
- το σύνολο της υλικοτεχνικής υποδομής
- η έλλειψη εξοπλισμού ανά αίθουσα και ανά τάξη

Οι απαντήσεις μετρήθηκαν με τακτική κλίμακα του τύπου πολύ – αρκετά – λίγο – καθόλου και με δίτιμη κατηγορική του τύπου ναι – όχι.

Μέσω τυχαίας δειγματοληψίας, επί συνόλου 141 Ολοήμερων Σχολείων της Διεύθυνσης Πειραιά που λειτουργούν επιλέχθηκαν 35. Υποκείμενα της έρευνας αποτέλεσαν οι Διευθυντές – Υποδιευθυντές ή υπεύθυνοι των Ολοήμερων Σχολείων, γιατί κατά την άποψή μας η γνώμη τους έχει βαρύνουσα σημασία, αφού έχουν βιώσει, εντοπίσει και αξιολογήσει ως σημαντικά τα προβλήματα και τις παραμέτρους υλοποίησης του θεσμού. Διανεμήθηκαν 72 ερωτηματολόγια και συλλέχθηκαν 60, αριθμός άκρως ικανοποιητικός για το πλήθος των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων που λειτουργούν στη Διεύθυνση του Πειραιά.

Τα δεδομένα του ερωτηματολογίου επεξεργαστήκαμε με το στατιστικό πακέτο SPSS. Για την εκτίμηση των συσχετίσεων μεταξύ των μεταβλητών επιλέχθηκε το κριτήριο του Kental tau-c, που αφορά τη συσχέτιση διατεταγμένων δεδομένων. Ως επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίσαμε το $p < 0,05$.

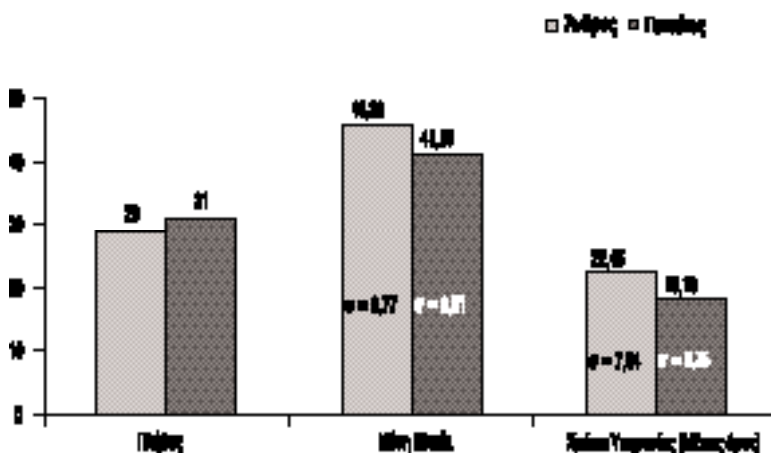
4. Περιγραφή του δείγματος

Στο ερωτηματολόγιο που συμπλήρωσαν οι Διευθυντές και οι Υπεύθυνοι των

Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων κλήθηκαν να αναφέρουν το φύλο, την ηλικία, τα χρόνια υπηρεσίας και τις επιπρόσθετες σπουδές τους. Από τα στοιχεία που συλλέξαμε έχουμε 60 εκπαιδευτικούς που συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια, από τους οποίους 29 είναι άνδρες και 31 γυναίκες. Η μέση ηλικία των ανδρών είναι 45,8 χρόνια (τ.α. 6,8) και 41.1 (τ.α. 8.5) για τις γυναίκες. Ο μέσος όρος προϋπηρεσίας των ανδρών είναι 22,45 χρόνια (τ.α. 7,6) και των γυναικών 18,16 (τ.α. 9,8) χρόνια. (Γράφ.1).

Γράφημα 1

Στοιχεία Εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα

5. Αποτελέσματα της έρευνας των εκπαιδευτικών

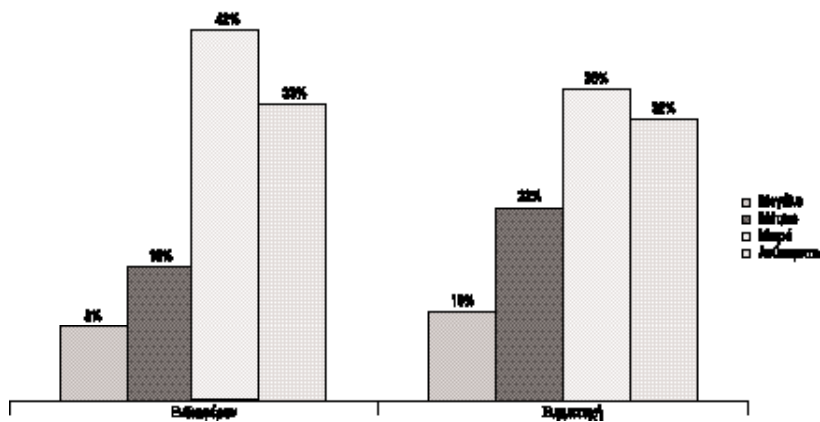
5.1 Συνεργασία εκπαιδευτικών κατά το σχεδιασμό του προγράμματος

Ζητήθηκε από τους εκπαιδευτικούς να απαντήσουν σε ερωτήσεις οι οποίες παραπέμπουν στην εκτίμηση του ενδιαφέροντος και του βαθμού συμμετοχής τους στο σχεδιασμό του προγράμματος σπουδών. Οι απαντήσεις δόθηκαν υιοθετώντας διαβαθμισμένη κλίμακα του τύπου μεγάλο – μέτριο – μικρό – ανύπαρκτο. Από τα στοιχεία που συλλέξαμε προέκυψε ότι η εκδήλωση του ενδιαφέροντος των εκπαιδευτικών και η ενεργητική συμμετοχή τους (μεγάλο – μέτριο) ανέρχεται στα ποσοστά του 23% και 32% αντίστοιχα (Γράφημα 2):

Ζητήθηκε, επίσης, να εκτιμήσουν το βαθμό επιβάρυνσης του ωραρίου τους μέσα από διαβαθμισμένη κλίμακα του τύπου πολύ – αρκετά – καθόλου. Από τα στοιχεία που συλλέξαμε (Γράφημα 3) προκύπτει ότι το 86% των Διευθυντών πιστεύουν ότι επιβαρύνθηκε πολύ – αρκετά, το 66% των υπευθύνων πολύ – αρκετά, ενώ το μόλις 12% των εκπαιδευτικών αρκετά.

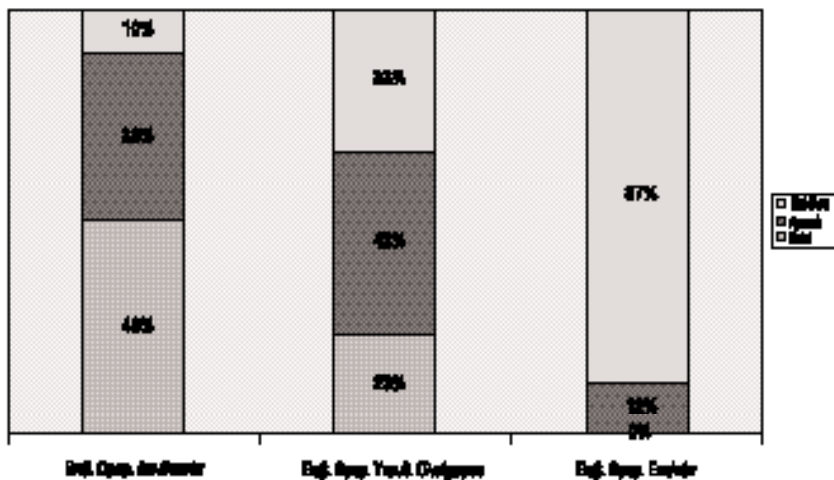
Γράφημα 2

Αλλαγή οργάνωσης και λειτουργίας - Συνεργασία των εκπαιδευτικών στο σχεδιασμό του προγράμματος

Γράφημα 3

Επίδραση Οφείλου

Αν εξετάσουμε τη συσχέτιση της μεταβλητής του βαθμού εκδήλωσης ενδιαφέροντος για συμμετοχή στο σχεδιασμό του προγράμματος με τις παρακάτω μεταβλητές (βλ. Πίνακα 1), θα διαπιστώσουμε ότι αυτή είναι στατιστικά σημαντική ($p < 0.05$).

Πίνακας 1

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
	Kendall tau-c
Ηλικία	0.319
Προϋπηρεσία	0.342
Περιορισμός επαφών των εκπ/κών	-0.565
Τόνωση επαφών των εκπ/κών	0.490
Συνεργασία εκπ/κών ανά τάξη	0.289
Συνεργασία εκπ/κών ανά αίθουσα	0.246
Πραγματοποίηση επιστημονικών συναντήσεων	0.334
Εκδήλωση ενδιαφέροντος για ενδοσχολική επιμόρφωση	0.256
Δημιουργία ευχάριστου κλίματος	0.235
Ικανοποίηση γονέων από δημ. δραστηρ.	0.220
Σχέσεις σχολείου – Συλλόγων Γονέων	0.229
Σχέσεις σχολείου – Τ.Α.	0.161
Σχέσεις σχολείου – τοπικής κοινωνίας	0.212
Νομοθετικές ασάφειες για εφημερίες εκπαιδευτικών	-0.579
Νομοθετικές ασάφειες για επίβλεψη σίτισης μαθητών	-0.474
Νομοθετικές ασάφειες για υπευθύνους τάξεων – τμημάτων	-0.278
Νομοθετικές ασάφειες για ορισμό αρμοδιοτήτων υπευθύνων Ολοήμερων	-0.306
Βελτίωση αποτελεσματικότητας	0.264

Αν εξετάσουμε, τώρα, τη μεταβλητή του βαθμού συμμετοχής στο σχεδιασμό του προγράμματος με τις υπόλοιπες μεταβλητές (βλ. Πίνακας 2), θα διαπιστώσουμε ότι η συσχέτιση είναι επίσης στατιστικά σημαντική ($p < 0.05$).

5.2 Υιοθέτηση καινοτόμων δράσεων και σύγχρονων διδακτικών μεθόδων

Στο τμήμα αυτό της έρευνας έγινε εκ μέρους των εκπαιδευτικών αποτίμηση του βαθμού υιοθέτησης νέων διδακτικών μεθόδων, συνεργασίας μεταξύ των μαθητών, αξιοποίησης του εκπαιδευτικού δυναμικού του σχολείου, εκδήλωσης ενδοσχολικής επιμόρφωσης και, τέλος, εμπλοκής του σχολείου σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Οι επιλογές των εκπαιδευτικών έγιναν μέσα από διαβαθμισμένες απαντήσεις του τύπου πολύ – αρκετά – καθόλου και ναι – όχι.

Πίνακας 2

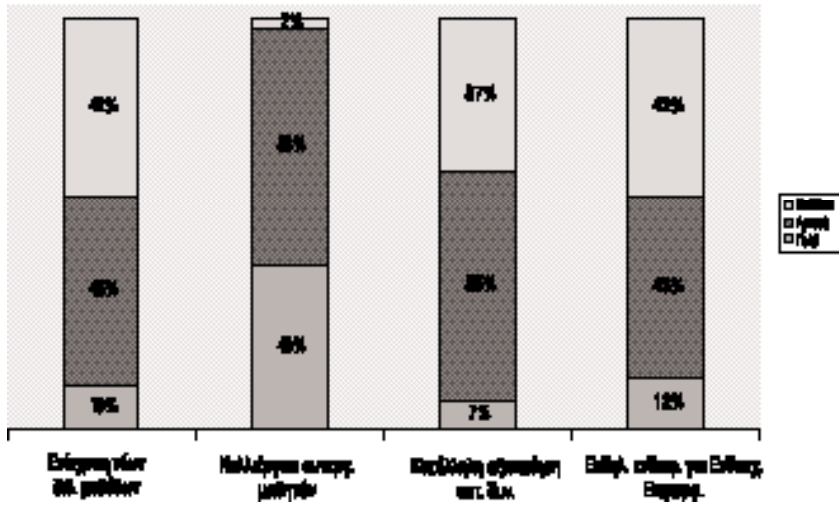
ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
	Kendall tau-c
Ηλικία	0.352
Προϋπηρεσία	0.386
Περιορισμός επαφών των εκπ/κών	-0.541
Τόνωση επαφών των εκπ/κών	0.476
Συνεργασία εκπ/κών ανά τάξη	0.233
Συνεργασία εκπ/κών ανά αίθουσα	0.228
Πραγματοποίηση επιστημονικών συναντήσεων	0.433
Εκδήλωση ενδιαφέροντος για συμμετοχή στο σχεδιασμό του προγράμματος	0.743
Εκδήλωση ενδιαφέροντος για ενδοσχολική επιμόρφωση	0.409
Διαμόρφωση ευχάριστου κλίματος	0.299
Ικανοποίηση γονέων από δημ. δραστηρ.	0.186
Σχέσεις σχολείου – Συλλόγων Γονέων	0.268
Σχέσεις σχολείου – Τ.Α.	0.180
Σχέσεις σχολείου – τοπικής κοινωνίας	0.240
Αποχώρηση μαθητών	-0.321
Βελτίωση αποτελεσματικότητας του σχολείου	0.361
Εφαρμογή νέων διδακτικών μεθόδων	0.310
Αξιοποίηση εκπαιδευτικού δυναμικού Ολοήμερου	0.249
Επιβάρυνση ωραρίου Διευθυντών	-0.325
Επιβάρυνση ωραρίου υπευθύνων	-0.369

Από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων προέκυψε ότι το 55% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι ενισχύθηκε η εφαρμογή νέων διδακτικών μεθόδων *πολύ – αρκετά*, το 98% πιστεύει ότι καλλιεργήθηκε η αλληλοσυνεργασία μεταξύ των μαθητών *πολύ – αρκετά* και το 62% εκτιμά ότι αξιοποιήθηκε κατάλληλα το εκπαιδευτικό δυναμικό του σχολείου *πολύ – αρκετά*. Τέλος, το 33% των ερωτηθέντων δηλώνει ότι συμμετέχει σε εκπαιδευτικά προγράμματα και το 55% εκδηλώνει ενδιαφέρον για ενδοσχολική επιμόρφωση (Γραφήματα 4, 5).

Αν εξετάσουμε τη συσχέτιση των μεταβλητών της ενίσχυσης των νέων μεθόδων και της καλλιέργειας της αλληλοσυνεργασίας των μαθητών με τις υπόλοιπες μεταβλητές (βλ. Πίνακες 3, 4), θα διαπιστώσουμε ότι όλες είναι στατιστικά σημαντικές ($p < 0.05$).

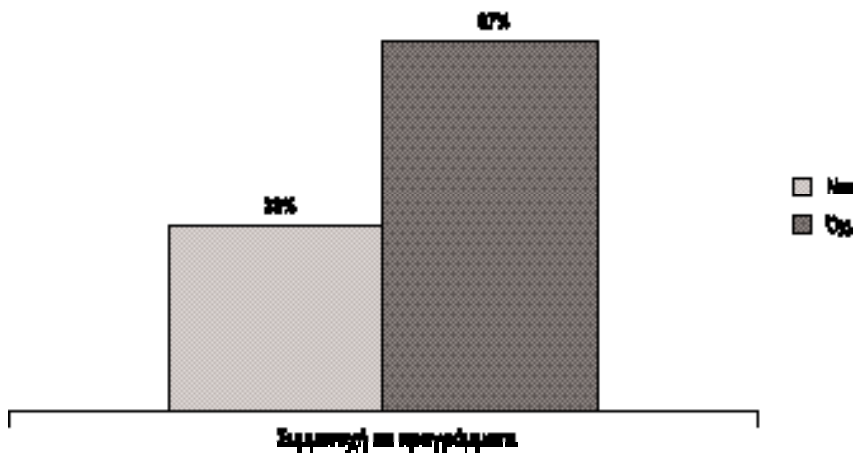
Γράφημα 4

Αλλαγή Οργάνωσης και λειτουργίας - Υιοθέτηση καινοτόμων ιδεών

Γράφημα 5

Αλλαγή οργάνωσης και λειτουργίας - Συμμετοχή σε προγράμματα

Πίνακας 3

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΝΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ
	Kendall tau-c
Επιμόρφωση των συμμετεχόντων	0.249
Επιβάρυνση του ωραρίου εκπ/κών	0,214
Τόνωση των επαφών των εκπ/κών	0.274
Αξιοποίηση του εκπ/κού δυναμικού	0.383
Επάρκεια χρόνου μελέτης	0.301
Ικανοποίηση προσδοκιών από μελέτη μαθημάτων	0.188
Εκδήλωση ενδιαφέροντος για επιμόρφωση σε νέες διδακτικές μεθόδους	-0.276
Βιβλιοθήκη	0.339

Πίνακας 4

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΑΛΛΗΛΟΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΜΑΘΗΤΩΝ
	Kendall tau-c
Έλλειψη εξοπλισμού ανά αίθουσα	-0.288
Συνεργασία εκπαιδευτικών ανά τάξη	0.402
Συνεργασία εκπαιδευτικών ανά αίθουσα	0.345
Υιοθέτηση ενισχυτικής και εξατομικευμένης διδασκαλίας	0.463
Βελτίωση σχέσης μεταξύ των εκπαιδευτικών ίδιας ειδικότητας	0.508
Βελτίωση σχέσης μεταξύ των εκπαιδευτικών διαφορετικής ειδικότητας	0.406
Βελτίωση σχέσης μεταξύ των μαθητών	0.329

Αν εξετάσουμε, ακόμα, τη συσχέτιση των μεταβλητών της συμμετοχής του σχολείου σε προγράμματα και της εκδήλωσης ενδιαφέροντος των εκπαιδευτικών για ενδοσχολική επιμόρφωση με τις παρακάτω μεταβλητές (βλ. Πίνακες 5, 6), θα διαπιστώσουμε ότι όλες και στις δυο περιπτώσεις είναι στατιστικά σημαντικές ($p < 0.05$).

Πίνακας 5

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ
	Kendall tau-c
Σύνολο υποδομής	0.379
Αίθουσα προβολών	0.400
Βιβλιοθήκη	0.267
Αίθουσα πολλαπλών χρήσεων	0.200
Βελτίωση σχέσης μεταξύ των εκπαιδευτικών ίδιας ειδικότητας	0.236
Βελτίωση σχέσης μεταξύ των εκπαιδευτικών διαφορετικής ειδικότητας	0.259

Πίνακας 6

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΕΝΔΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ
	Kendall tau-c
Συνεργασία των εκπαιδευτικών ανά τάξη	0.280
Συνεργασία των εκπαιδευτικών ανά αίθουσα	0.269
Πραγματοποίηση επιστημονικών συναντήσεων	0.561
Βελτίωση αποτελεσματικότητας	0.371

6. Ερμηνεία – Συμπεράσματα

6.1 Ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για το σχεδιασμό του προγράμματος και συμμετοχή τους σε αυτό

Το ενδιαφέρον και η συμμετοχή των εκπαιδευτικών κατά το σχεδιασμό του προγράμματος προσδιορίζονται με χαμηλά ποσοστά, της τάξης του 23% και 32% αντίστοιχα. Ωστόσο, οι συγκεκριμένες μεταβλητές σχετίζονται άμεσα με βασικές προϋποθέσεις για την αποτελεσματική εφαρμογή του νέου θεσμού (Πίνακες 1 και 2). Συγκεκριμένα, η εμπλοκή των εκπαιδευτικών στο σχεδιασμό του προγράμματος, σε επίπεδο ενδιαφέροντος και συμμετοχής δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη ευχάριστου κλίματος και λειτουργεί καταλυτικά αφενός στην τόνωση των επαφών των εκπαιδευτικών και αφετέρου στην άρση του

περιορισμού τους. Στο πλαίσιο του σχεδιασμού η συνεργασία των εκπαιδευτικών, η ανταλλαγή απόψεων, η οποία, προφανώς, οδηγεί στη διαπίστωση αναγκών, έχει ως αποτέλεσμα την εκδήλωση ενδιαφέροντος για ενδοσχολική επιμόρφωση, για πραγματοποίηση επιστημονικών συναντήσεων καθώς και για ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ του σχολείου και του Συλλόγου Γονέων, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της ευρύτερης τοπικής κοινωνίας. Ο συμμετοχικός σχεδιασμός του προγράμματος και η ενεργητική εμπλοκή των εκπαιδευτικών επηρεάζουν θετικά την ποιότητα τόσο της διδασκαλίας, αφού βλέπουμε να ενισχύεται η υιοθέτηση σύγχρονων διδακτικών μεθόδων, όσο και της παρεχόμενης εκπαίδευσης συνολικά, όπως πιστοποιείται και από τη διεθνή βιβλιογραφία (Reynolds et al., 2003). Οι ερωτώμενοι δηλώνουν ότι κάτω από τις παραπάνω συνθήκες λειτουργίας το σχολείο γίνεται αποτελεσματικότερο και οι γονείς ικανοποιούνται περισσότερο από την εφαρμογή του θεσμού. Ειδικότερα οι δραστηριότητες του απογευματινού προγράμματος, όταν υπάρχει συμμετοχικός σχεδιασμός, φαίνεται να μη γίνονται με αποσπασματικό και αυτόνομο τρόπο, αλλά στο πλαίσιο ενός ευρύτερου προσανατολισμού της σχολικής μονάδας και μιας έγκαιρα από κοινού προγραμματισμένης σχολικής δράσης. Σε αυτό το πλαίσιο οργάνωσης αξιοποιείται καλύτερα και το εκπαιδευτικό δυναμικό του Ολοήμερου, στο οποίο περιλαμβάνονται και ειδικότητες που, δυστυχώς, στερείται το πρωινό πρόγραμμα⁴.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η συσχέτιση των μεταβλητών με την ηλικία και τα χρόνια υπηρεσίας των συμμετεχόντων στην έρευνα. Η εμπειρία των υπευθύνων και των διευθυντών και όχι το επιστημονικό τους προφίλ (Reynolds et al., 2003) φαίνεται να λειτουργούν καταλυτικά για τη συμμετοχικότητα των εκπαιδευτικών στην οργάνωση και στον προγραμματισμό της σχολικής ζωής.

Ο σχεδιασμός της σχολικής δράσης, ως αποτέλεσμα συνεργασίας των εκπαιδευτικών, αποβλέπει σε ένα σύγχρονο, δημιουργικό και δημοκρατικό σχολείο (Σολομών, 1999:82-89). Φαίνεται όμως να προσκρούει σε ασάφειες της υπάρχουσας νομοθεσίας και να στηρίζεται στη μονομερή εμπλοκή των υπευθύνων και των διευθυντών, των οποίων ο εργασιακός χρόνος αυτονόητα επιβαρύνεται κατά πολύ (Πίνακας 2, Γράφημα 3).

6.2 Ένταξη καινοτόμων δράσεων και σύγχρονων διδακτικών μεθόδων

Ερευνητικά δεδομένα υποδεικνύουν ότι στο σύγχρονο σχολείο η επιστημονική και παιδαγωγική κατάρτιση του προσωπικού μέσω των πρωτοβουλιών που αναλαμβάνουν οι εκπαιδευτικοί για την επαγγελματική τους εξέλιξη είναι χαρακτηριστικό που συνδέεται με την ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται σ'

4. Η μελέτη των Αναλυτικών Προγραμμάτων των τάξεων του Δημοτικού στο πρωινό πρόγραμμα αναδεικνύει την παντελή απουσία εκπαιδευτικών ειδικοτήτων των Εικαστικών, των Νέων Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας, της Θεατρικής Αγωγής και της Μουσικής για τις μικρές τάξεις. Για περισσότερα βλ. Παπός, Α., 1996.

αυτό⁵. Δεν είναι τυχαίο, λοιπόν, που στην παρούσα έρευνα η επιτυχής ανάπτυξη όλων των συνεργασιών και η αποτελεσματικότητα του σχολείου σχετίζονται άμεσα με την εκδήλωση ενδιαφέροντος για ενδοσχολική επιμόρφωση (Πίνακες 1, 2, 6). Η επιμορφωτική υποστήριξη των εκπαιδευτικών αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης του σχολείου. Η ενδοσχολική επιμόρφωση, ως καινοτόμος δράση της τάσης για αποκέντρωση της εκπαίδευσης και δυνατότητα αντιμετώπισης εκπαιδευτικών προβλημάτων και επιμορφωτικών αναγκών σε τοπικό επίπεδο (EYRYDICE, 1995), φαίνεται ότι αρχίζει και εδραιώνεται στη συνείδηση των εκπαιδευτικών που πρέπει να ανταποκριθούν στις ιδιαιτερότητες του Ολοήμερου Σχολείου (Ξωχέλλης, 2002: 171), αφού, σύμφωνα με την παρούσα έρευνα, την επιζητούν σε ποσοστό της τάξης του 55%.

Η επιδιωκόμενη αλλαγή στην οργάνωση και τη λειτουργία του σχολείου εξαρτάται άμεσα από την εξοικείωση των εκπαιδευτικών με τις σύγχρονες διδακτικές μεθόδους διεπιστημονικής, συνεργατικής και βιωματικής μορφής⁶. Η υστέρηση στην εφαρμογή τους, που χαρακτηρίζει το 42% των περιπτώσεων, καθώς και η χαμηλή συμμετοχή των σχολικών μονάδων σε εκπαιδευτικά προγράμματα (33%) αναδεικνύουν μια σοβαρή αδυναμία.

Η εκπλήρωση των προσδοκιών των γονέων από την προετοιμασία των μαθημάτων και η επάρκεια του χρόνου μελέτης κατά την κρίση των ερωτηθέντων έχουν άμεση σχέση με την εφαρμογή των νέων διδακτικών μεθόδων. Η συγκεκριμένη διαπίστωση προβληματίζει και θέτει προς συζήτηση το θέμα των κατ' οίκον εργασιών και του τρόπου αντιμετώπισής τους στο πλαίσιο του Ολοήμερου. *Οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές και οι γονείς στη μεγάλη τους πλειονότητα έχουν θετική στάση απέναντι στο θέμα των εργασιών στο σπίτι, αναγνωρίζουν την παιδαγωγική τους σημασία και υποστηρίζουν την αναγκαιότητα της ανάθεσής τους* (Χατζηδήμου, 1995: 271). Από την άλλη, σύμφωνα με σχετική έρευνα (Λουκέρης et al., 2004α), έχει καταδειχθεί ότι η ανεπαρκής προετοιμασία των μαθητών για τα μαθήματα της επόμενης ημέρας κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στο Ολοήμερο έχει άμεση σχέση με την εγκατάλειψη του Προγράμματος και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα εφαρμογής του θεσμού. Το ζήτημα που τίθεται πλέον είναι αφενός να ικανοποιηθούν οι προσδοκίες των γονέων σχετικά με την προετοιμασία των παιδιών τους και αφετέρου να μην υπονομευτεί ο πολλά υποσχόμενος θεσμός του Ολοήμερου σχολείου (Φ.2/428/85291/Γ1/18-8-03). Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας αποκάλυπτουν ότι ο περιορισμός των εργασιών ή η αύξηση των ωρών μελέτης δεν είναι ο μόνος ούτε και ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης του όλου προβλήματος.

5. Είναι αξιοσημείωτο ότι στη Λευκή Βίβλο για την εκπαίδευση και την κατάρτιση σημειώνεται ότι πρέπει να δίνεται έμφαση στην πολυδύναμη κατάρτιση που θα εστιάζεται σε ευρύ πεδίο γνώσεων, ώστε να αναπτυχθεί σε επαρκή βαθμό η αυτονομία και η διά βίου μάθηση. Για περισσότερα βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1996, σ. 27).

6. Για περισσότερα στοιχεία βλ. Φ.50/76/121153/Γ1/13-11-02 και Φ.50/5826861/Γ1/17-3-03.

Η μετακίνηση των στόχων του σχολείου από το «τι» στο «πώς» της κατάκτησης των γνώσεων, η αναζήτηση τρόπων εδραίωσης κυρίως στάσεων και δεξιοτήτων και ο περιορισμός της γνωσιαρχίας στο σύγχρονο σχολείο παρουσιάζονται για έναν επιπλέον λόγο ως επιτακτική ανάγκη. Ένας τέτοιος διδακτικός προσανατολισμός πέρα από την παιδαγωγική του αξία και την κοινωνική του σημασία φαίνεται να υπηρετεί και να διαφυλάγει καλύτερα τη φιλοσοφία και τις επιδιώξεις του Ολοήμερου Σχολείου. Η επιζητούμενη αποσχολοποίηση του απογευματινού χρόνου των παιδιών στο μεταμεσημβρινό ωράριο και η ευαισθητοποίησή τους σε ποικίλα πολιτισμικά πεδία καταδεικνύουν ότι η αύξηση του χρόνου μελέτης δεν είναι η προσφορότερη λύση, γιατί θα δρούσε σε βάρος των άλλων δραστηριοτήτων του προγράμματος⁷. Παράλληλα, η σύγχρονη διδακτική μεθοδολογία και η εκπόνηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων συμβάλλουν στη τόνωση των διαπροσωπικών σχέσεων και των συνεργασιών μεταξύ των εκπαιδευτικών του πρωινού και του απογευματινού προγράμματος (Πίνακες 3, 5), που συνιστούν δύο από τους βασικότερους συντελεστές της υλοποίησης των στόχων του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου (Φ.50/76/121153/Γ1/13-11-2002). Ο φόρτος εργασίας, η επιβάρυνση του ωραρίου των εκπαιδευτικών, οι ελλείψεις της υλικοτεχνικής υποδομής⁸ και η ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών πάνω σε θέματα εναλλακτικών διδακτικών προσεγγίσεων φαίνεται να είναι τα κυριότερα εμπόδια της προτεινόμενης εφαρμογής τους. Μόνον αν οι εκπαιδευτικοί νιώσουν εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους και αποτελεσματικοί όσον αφορά την αλλαγή της δράσης τους, θα επιτύχουν στο έργο τους διαθέτοντας *τον κόπο και το χρόνο τους*, γιατί θα πιστέψουν ότι αυτό τελικά τους καταξιώνει (Σολομών, 1999:28). Σημαντικό ρόλο, τώρα, στην παραπάνω προσπάθεια και στη δημιουργία της διδακτικής κουλτούρας του σχολείου μπορούν να παίξουν οι διευθυντές και οι υποδιευθυντές ή υπεύθυνοι των Ολοήμερων, των οποίων το επιστημονικό προφίλ αυτή τη φορά φαίνεται να επηρεάζει θετικά την κινητοποίηση της σχολικής μονάδας για την ένταξη περισσότερων καινοτόμων δράσεων στη λειτουργία της.

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων (98%) πιστεύουν ότι η καλλιέργεια της αλληλοσυνεργασίας των μαθητών του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου φαίνεται ότι υπηρετήθηκε ικανοποιητικά. Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα μπορούμε να πούμε, τουλάχιστον για την παρούσα έρευνα, ότι ήταν το θετικότερο

7. Ερευνητικά δεδομένα αναδεικνύουν ότι οι μαθητές των Ολοήμερων Σχολείων εμφανίζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον τον ελεύθερο χρόνο τους για ποικίλες δημιουργικές δραστηριότητες σχετικές με αυτές του προγράμματος, όπως η μουσική, το θέατρο, η ζωγραφική και ο αθλητισμός, ενώ οι μαθητές που δεν φοιτούν στο Ολοήμερο φαίνεται να προτιμούν αντί αυτών των δραστηριοτήτων την τηλεόραση και το παιχνίδι (Διαμαντόπουλος, 2002).

8. Από ερευνητικά δεδομένα αναδεικνύεται ότι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που θεωρούν οι Διευθυντές και οι Υπεύθυνοι ότι εμποδίζει την απρόσκοπτη λειτουργία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου είναι η έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής. Για περισσότερα, βλ. Λουκέρης et al., 2004a).

της εφαρμογής του θεσμού, γιατί διαφαίνεται ότι έχει σοβαρό αντίκτυπο στην ευρύτερη διαδικασία κοινωνικοποίησης των παιδιών. Η εφαρμογή της ομαδο-συνεργατικής και εταιρικής διδασκαλίας, όπου κατά τεκμήριο ο «καλός μαθητής» βοηθά και ενισχύει τον «αδύνατο», προσφέρει πολλά στην κατεύθυνση της άρσης των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και της βελτίωσης των σχέσεων των μαθητών (Πίν. 4). Σ' αυτό το πλαίσιο εργασίας η εξατομικευμένη προσέγγιση των εκάστοτε γνωστικών αντικειμένων από το δάσκαλο φαίνεται να είναι πιο εφικτή. Η παράλληλη λειτουργία των ομάδων και των μαθητικών «διπλών» παρέχει και σ' αυτόν τη δυνατότητα να βρει το χρόνο μέσα στην ασφυκτική διδακτική ώρα των 35 λεπτών⁹ για διορθωτική και ενισχυτική υποστήριξη όλων των μαθητών και ιδιαίτερα αυτών που έχουν ανάγκη. Η οικοδόμηση και η εμπέδωση της γνώσης μέσα από διαδικασίες παιδοκεντρικές και μαθητοκεντρικές καλλιεργούν την ενεργοποίηση κινήτρων μάθησης, την ανάληψη πρωτοβουλιών από τους μαθητές, τη διαμόρφωση ενεργών, σκεπτόμενων, αλληλέγγυων πολιτών και συγχρόνως την ευχάριστη παραμονή στο σχολείο (Ματσαγγούρας, 1995). Και από άλλη έρευνα (ενδ. Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1999) επιβεβαιώνεται ότι στο Ολοήμερο βελτιώνεται η ατομική συμπεριφορά, τονώνεται το αίσθημα της συλλογικότητας και της ομάδας, διαμορφώνονται μηχανισμοί αποτελεσματικότερης επίλυσης προβλημάτων και συγκρούσεων μεταξύ των μαθητών όπως και μεταξύ των μαθητών και των εκπαιδευτικών. Δίνονται περισσότερες ευκαιρίες στο σημερινό απομονωμένο παιδί να διευρύνει τους ορίζοντες των φιλικών σχέσεών του και με μαθητές διαφορετικής ηλικίας, ενώ τα αποτελέσματα είναι ακόμα πιο θετικά σε περιπτώσεις κοινωνικά αποκλεισμένων παιδιών ή και ολόκληρων κατηγοριών μαθητών. Ορισμένες από τις παραπάνω διαπιστώσεις, που εστιάζονται ιδιαίτερα στη συνεργασία των μαθητών, επιβεβαιώνονται και από την παρούσα έρευνα (Πίν. 4), όπου παρατηρείται ότι οι εκπαιδευτικοί δεν παύουν να λειτουργούν ως «πρότυπα». Για αυτόν ακριβώς το λόγο οι συνεργασίες μεταξύ εκπαιδευτικών και το ευχάριστο παιδαγωγικό κλίμα αντανακλώνται με ιδιαίτερη έμφαση και άμεσα στις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους μαθητές.

7. Προτάσεις

Το Ολοήμερο Σχολείο σχεδιάστηκε για να εξυπηρετήσει υψηλούς στόχους, που διαμορφώνουν συνθήκες παιδαγωγικού περιβάλλοντος και ελκυστικότερης μάθησης (Φ.50/58/26861/Γ1). Η προετοιμασία των μαθημάτων και ο εμπλουτισμός του προγράμματος με τις μη ακαδημαϊκές δραστηριότητες αποτελούν τις δύο βασικές κατευθύνσεις γύρω από τις οποίες διαρθρώνονται το περιεχόμενο και οι βασικοί σκοποί του Ολοήμερου. Μαζί με την ενισχυτική διδασκαλία στο-

9. Στο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, σύμφωνα με τις προαναφερθείσες εγκυκλίους, η διάρκεια της κάθε διδακτικής ώρας είναι 35 λεπτά, εκτός της πρώτης, που είναι 40 λεπτά.

χεύουν στη διαφύλαξη του δημόσιου και κοινωνικού χαρακτήρα της εκπαίδευσης (Λουκέρης et al., 2004β). Συγκεκριμένα, η ένταξη των παιδαγωγικών δραστηριοτήτων στο πρόγραμμα πέρα από τον παιδαγωγικό και εκπαιδευτικό της προσανατολισμό στοχεύει στην οικονομική ανακούφιση των οικογενειών των μαθητών που προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα (Λάμνιαν, 2002: 226). Η προετοιμασία, η εμπέδωση των μαθημάτων στο σχολείο και η ενισχυτική διδασκαλία αναιρούν γενικότερα τις αρνητικές επιπτώσεις της εμπλοκής των γονέων στο «διάβασμα» των παιδιών και παρέχουν σε όλους τους μαθητές περισσότερες ευκαιρίες για ίσα αποτελέσματα στην εκπαίδευση (Βρεττός et al., 2002). Για την επίτευξή τους λοιπόν, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, θα πρέπει σε πρώτη φάση να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην υλικοτεχνική υποδομή του σχολείου. Η έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής δυσχεραίνει την απρόσκοπτη λειτουργία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, αφού επηρεάζει αρνητικά τις περισσότερες από τις παραμέτρους λειτουργίας και οργάνωσης που μελετήσαμε. Παράλληλα, προβάλλει ως επιτακτική ανάγκη η αποσαφήνιση του νομοθετικού πλαισίου λειτουργίας του, προκειμένου οι εκπαιδευτικοί να εκδηλώσουν ενδιαφέρον και να συμμετάσχουν στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή του προγράμματος. Ταυτόχρονα, η ένταξη καινοτόμων δράσεων, όπως η συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα, η υιοθέτηση νέων διδακτικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων κ.λπ., τόσο στο πρωινό όσο και στο μεταμεσημβρινό πρόγραμμα θεωρούνται αναγκαίες και ικανές προϋποθέσεις για τη συνολική αναβάθμιση της παρεχόμενης ποιότητας σπουδών. Αυτές δύνανται να υλοποιηθούν με τη θεσμοθέτηση ενδοσχολικής επιμόρφωσης καθώς και με την πραγματοποίηση επιστημονικών συναντήσεων.

Εκείνο που επιβεβαιώνεται και προτείνεται, ως κατακλείδα, είναι μια συνολική αναθεώρηση του τρόπου λειτουργίας και οργάνωσης του σχολείου, ώστε το Ολοήμερο να αποτελεί τυπικά και ουσιαστικά αναπόσπαστο στοιχείο του, γιατί θεωρούμε ότι το σχολείο του μέλλοντος μπορεί να στοχεύει σε μια αναβαθμισμένη ποιοτικά παιδεία μόνο ως σχολείο συλλογικότητας, εργαστηρι παραγωγής γνώσης και καλλιέργειας προσωπικότητων.

Βιβλιογραφία

- Elicker, J. & Marthur, S. (1997). «What do they do all day; Comprehensive evaluation of a full-day kindergarten». *Early Childhood Research Quarterly*. 12(4), 459-480.
- EURYDICE, the Information network on Education in Europe. (1995). *In service training of teachers in the European Union and the EFTA/EEA countries*. Brussels: Eurydice.
- Reynolds, D., Muijs, D. & Treharne, D. (2003). Teacher evaluation and teacher effectiveness in the United Kingdom. *Journal of Personnel Evaluation in Education*, τ. 17, 83-97.
- www.pi-schools.gr
- Αγιάννου, Ν. (2003). Οργάνωση – Διοίκηση – Εποπτεία Ολοήμερου. *Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο ως εκπαιδευτική καινοτομία*. Πρακτικά ημερίδας Διεύθυνσης Περιφέρει-

- ρειας Πειραιά (επιμ. Λουκέρης, Δ. & Μαρκαντωνάτου, Α.). Αθήνα: Ατραπός.
- Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ. (1999). Αξιολόγηση του θεσμού του Ολοήμερου Σχολείου. *Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα*. Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας (επιμ. Π. Χάρης, Ν.Β. Πετρουλάκης & Σ. Νικόδημος). Αθήνα: Ατραπός.
- Βρεττός, Γ. (2000). Το Ολοήμερο Σχολείο: Οι απαιτήσεις και οι υποσχέσεις του για εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. *Ολοήμερο σχολείο-Λειτουργία και προοπτικές* (επιμ. Ι. Πυργιωτάκης). Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Βρεττός, Γ. (2003). Οι προσδοκίες των γονιών και οι ανταποκρίσεις των παιδιών. *Συμβουλευτική γονέων*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, 25-32.
- Βρεττός, Γ., Ταρσάτορη, Ε., Χατζηδήμου, Δ. (2002). Το πρόβλημα των εργασιών των μαθητών και η αντιμετώπισή του – Πρακτικές οδηγίες για τον εκπαιδευτικό του Ολοήμερου Σχολείου. *Ολοήμερο σχολείο-Λειτουργία και προοπτικές* (επιμ. Ι. Πυργιωτάκης). Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Δαναοσής-Αφεντάκης, Α. (1997). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική, Θεματική της Παιδαγωγικής Επιστήμης, τ. Α*, Αθήνα.
- Διαμαντόπουλος, Π. (2002). Η επίδραση των διαφόρων μορφών εκπαίδευσης του Δημ. Σχολείου στη διαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου των μαθητών. *Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα*. Πρακτικά 3^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδας. Αθήνα (υπό έκδοση).
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (1996). *Λευκό Βιβλίο για την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Διδασκαλία και μάθηση – προς την κοινωνία της γνώσης*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- Κρουσταλλάκης, Γ. (1993). *Διαπαιδαγώγηση, πορεία ζωής*. Αθήνα.
- Λάμνιαν, Κ. (2002). Αφτηριές της σχολικής αποτυχίας και δυνατότητες παρέμβασης του Ολοήμερου Σχολείου. *Ολοήμερο σχολείο-Λειτουργία και προοπτικές* (επιμ. Ι. Πυργιωτάκης). Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Λουκέρης, Δ., Σταματοπούλου, Ε. (2004α). Αξιολόγηση των προβλημάτων σχεδιασμού και εφαρμογής των προγραμμάτων των Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων της Περιφέρειας Πειραιά, σύμφωνα με τις απόψεις των Διευθυντών και υπευθύνων τους. *Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο ως εκπαιδευτική καινοτομία*. Πρακτικά ημερίδας Διεύθυνσης Περιφέρειας Πειραιά (επιμ. Λουκέρης, Δ. & Μαρκαντωνάτου, Α.). Αθήνα: Ατραπός.
- Λουκέρης, Δ., Μαρκαντωνάτου, Α. (2004β). Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο ως εκπαιδευτική καινοτομία. *Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο ως εκπαιδευτική καινοτομία*. Πρακτικά ημερίδας Διεύθυνσης Περιφέρειας Πειραιά (επιμ. Λουκέρης, Δ. & Μαρκαντωνάτου, Α.). Αθήνα: Ατραπός.
- Ματσαγγούρας, Η. (1995). *Ομαδοκεντρική διδασκαλία και μάθηση: θεωρία και πράξη της διδασκαλίας κατά ομάδες*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μπάκας, Ν. & Σιμένη, Π. (2001). Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο-Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου και η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1997. *Τα Εκπαιδευτικά*, τ. 61.
- Μπουζάκης, Σ. (1995). «Το ολοήμερο σχολείο. Θεωρία και πράξη – σύγχρονες τάσεις». *Το Ολοήμερο Σχολείο*. Πρακτικά 9^{ου} Πανελλ. Εκπ/κού συνεδρίου Π.Ο.Ε.Δ. – Δ.Ο.Ε.
- Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2000). *Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία: Ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου*. Αθήνα: Gutenberg.

- Ξωχέλλης, Π. (2002). Επιμόρφωση εκπαιδευτικών και Ολοήμερο Σχολείο. *Ολοήμερο σχολείο-Λειτουργία και προοπτικές* (επιμ. Ι. Πυργιωτάκης). Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Παπάς, Α. (1996). *Μαθητοκεντρική Διδασκαλία*, τ. 3^{ος}. Αθήνα: Βιβλία για όλους.
- Πυργιωτάκης, Ι.Ε. (2002). Ολοήμερο Σχολείο: Διεθνείς εξελίξεις και η ελληνική περίπτωση. *Ολοήμερο σχολείο-Λειτουργία και προοπτικές* (επιμ. Ι. Πυργιωτάκης). Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Σολομών, Ι. (1999). *Εσωτερική Αξιολόγηση και Προγραμματισμός του εκπαιδευτικού έργου στη σχολική μονάδα*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Τζάνη, Μ. (2001). Το Ολοήμερο Σχολείο δεν είναι μόνο ζήτημα ωραρίου. Φιλοσοφία και μεθοδολογία μιας καινοτόμου προτάσεως. *Σχολική Γνώση και Διδασκαλία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ιωάννινα.
- Χατζηδήμου, Δ. (1995). *Οι κατ' οίκον εργασίες των μαθητών: μια ερευνητική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη.

Νομοθετικά Διατάγματα – Υπουργικές αποφάσεις -Εγκύκλιοι

N.1566/85

N.2525/97

Φ13.1/767/Γ1/884/3-9-1998

Φ13.1/717/Γ1/742/21-9-1999

Φ13.1/897/Γ1/694/6-9-2000

Φ/50/76/121153/Γ1/13-11-2002

Φ.50/57/26650/Γ1/17-3-2003

Φ.50/58/26861/Γ1/17-3-2003

Φ.2/428/8529/Γ1/18-8-2003

Φ. 50/132/90416/Γ1/28-8-2003

Φ.3/447/91696/Γ1/2-9-2003

Λέξεις κλειδιά

Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, Πρόγραμμα Σπουδών του Ολοήμερου, εκπαιδευτικές καινοτομίες, εξατομικευμένη διδασκαλία, καινοτόμες δράσεις, υλικοτεχνική υποδομή Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, εμπνευστικός ρόλος του δασκάλου, παιδαγωγικό κλίμα, οργάνωση σχολικής μονάδας, αξιοποίηση εκπαιδευτικού δυναμικού, κατ' οίκον εργασίες, αξιοποίηση απογευματινού χρόνου μαθητών, συμμετοχικός σχεδιασμός προγράμματος, αλληλοσυνεργασία μαθητών, συνεργασία εκπαιδευτικών, αποτελεσματικότητα του σχολείου, σχολική διαρροή, ωράριο εκπαιδευτικών.